

EESTI VABARIIGI AASTAPÄEVA AKTUSEKÖNE.

Lp. Eesti Seltsi esimees, kallid kaasmajalased.

Täna sel Eesti Vabariiki 58. aastapäeva tähistamisel oleme jällegi koos nagu tavaliselt - kolm põlvkonda või generatsiooni. Me oleme seda päeva pühitsenud mitmeid - isegi kümneid aastaid - enam võrreldel maadel, kui meil seda oli võimalust teha oma kodumaal.

Siiski, paljud meist mäletavad, on kaasa aidanud ehitamisega või on kaasa elanud Eesti Vabariigi sünnile 1918.a. Ma kuulun ka sellesse vanemas- se põlvkonda ja vast enese meelitamiseks lisan juurde - nendest nooremate hulka. Mäletan selgesti, kui pardi Narvas üles Eesti Iseseisvuse Manifest, kunagi märtsi algul, 1918.a. - külmal päeval, lund ei olnud. Lugesime seda kaastöötajate-poisikestega mitmel korral, isa pärast seletas, mis see tähendab. Tallinnas oli see juba varem sündinud, aga saklaste sissetule- kul summutati see ja suleti noore riigi osavaltuse asutused, nii palju kui meid oli.

Ma ei taha laskuda ajaloosse, sest see oleks vast selle kordamine, mida me osaliselt isal Vabariiki aastapäeva tähistamisel oleme kuulnud. Tahaksin siiski rääkida vast ühest sündmusest meie ajaloos, mida seni vist keegi kirja ei ole pannud - ka ei tea, et see oleks kuulil avalda- tud: see ühike ja transiiline sündmus leidis aset isikute juuresolekul, keda peale minu ei ole enam elavate kirjas: mõned neist kommunistide poolt arrestituna, mõistatusest mõrvatud - teised eksilil, suranud loomulikkul surma.

1939.a. septembrikuu lõpul, 25. septembril, meie tollaegne välis- minister K. Selter, kes oli kutsutud Moskvasse majandus- ja kaubandus- lepingute alla kirjutama, kuid leidis seal ees mõude alla kirjutada ühele hoopis teistsugusele ja saatustikule lepingule, tuli äkki tagasi. Tulles Moskvasst sõitis ta otse Riigikogusse, Toompeal, kuhu olid vahepeal korunenud Riigivolikogu ja Riiginõukogu juhatused, koosseisus: R.V. Esimees J. Uluots, abiesimehed D. Anderkopp ja O. Pukk; R.N. Esimees Mihkel Puns, abiesimehed Maurer ja Lauri ning mina kui tollaegse peasekretäri ase- täitja (viimane lauslas haiglas raske kopsupõletikuga). Nii sattusin nende rääkete päevade keerisesse, olles olnud 1 1/2 aastat Riigivolikogu sek- retäri kohal. Koos K. Selteriga tuli ka E.V. Peaminister K. Sempalu - seega, meid oli 9 meest.

Selterit vandates oli näha, et ta oli mures ja kõigile oli selge, et tal oli olnud palju magamata tunde seljataga. J. Uluots avas koosoleku ja sõna sai K. Selter, kes oli vahepeal lausle oma ette astunud võrdle- misi väikese formaadiga lehekese, vast pool tavalisest kirjapaberist. Shukevad paberid, masinakirjaga kirjutatud. Selgus, et need lehekused olid lepingu tekst, milles Nõukogu Vene mõude baaside saamiseks ja ka nn. vastastikuse abistamise pakti sõlmimiseks. Sellega pidi olema väga kiire - ühenduses Poola allveelaeva "Orzel" põgenemisega ja ka N.V. väi- date järele nende laeva "Metalist" uputamisega Soome lahes.

See oli väga ühikene lepingu kava. K. Selter kandis selle ette ja jättis Riigikogu juhatustele arakirjad, lühidalt küsides juhatuste ar- vameist ja sama lühidalt oma seisukohta avaldades. Siis sõitis ta koos Peaminister Sempaluga Kadrioru E.V. Presidendi juurde. Peale nende lah- kumist jäid juhatused ühikeseks ajaks seda lepingut arutama, ning otsus- tati kokku kutsuda vastavate kodade välis- ja riigikaitse komisjonid - olin selle komisjoni alaline sekretär. Meile oli selge, et lepingust ära ütelda ei saa - tuli katsuda leida mida aga saaks, et seda lepingut kerendada.

Juba teisel päeval olid komisjonid koos, enne eraldi ja siis ühen- datud kahe Koja ja mõne valitsuse jne. esindajaga Riigikogu liandatud

komisjon. Vahelpeal kiirustasid neid Kõukoguude lennukid, mis mitmel korral tiirleisid Toompäa kohal. Minul oli vahelpeal raskusi informatsiooni andmisega ajakirjandusele; nii maa kui pealinn olid rahutud ja ma pidin veenma Parlamendi esimeest ja Peaministrit, et tuleks siiski anda informatsioon, et Parlament ja Valitsus arutavad lepingu sõlmimist N. Venema. Kõike mida komisjonis arutati ei saa siin ajapuudusel käsitada. Leping võeti vastu - viikeste muudatustega.

Olen püüdnud saada küsimust, kuna ajakirjanduses ja kõnedes on mõnigi kord tehtud etteheiteid ja öeldud, et oleks pidanud relvadega vastu hakkama. Tahan siin kinnitada, ET AROUSEGA SEAL TEGEMIST EI OLVUD. Kõike kuuludes jõuti Whisela otsusele, et see oleks olnud suure hulga inimeste hävitamine - ja väga lühikese ajaga. Püüdisid lennukid (need, mis olid tellitud Inglismaalt-Prantsusmaalt ja ei saanud, kuna Teise maailmasõja keerises olid neil maadel omal lennukeid vaja). Meie sõjavähi koosseis vaid 10.000-dest meest. Siiski, paljud koosoliijaist olid sõda sõjaväega liituma ja relvaga rindele minema - nende seas Peaminister Sempalu J.T.

Usun, et see täidab teataval määral minu ülesande, kuna leiame, et see on minu kohus kaitsta neid, keda annan elavate kirjas ei ole, kriitikeerijatele vastates.

Ma tahaksin veel ühe küsimuse juures peatuda, mis on neil kõigil sõda. Millised on meie väljasaadet Kõukoguude Venemaa hordide lahkumiseks meie kodumaa - ma võutan. Kõukoguude Venemaa, sest Sotsialistlik Union on ainult paberil tarvitata nimi. Isegi Kanada viiskomisjoni ja peaministri sõnadja Ivan Mead tarvitab kogu aeg väljendit "Soviet Russia". Meie teame, et Eesti kuulub eestlastele, kelle esivanemad ja rahvastus olid seal juba 4000 aastat tagasi, võibolla veel rohkemagi - isatahes ajal, mil kerkisid Egiptuses püramiidid ja enne kui Mooses juhtis Iisraeli rahva "tõotatud maale". Selle ajaloo jaoks, prof. Martin Pühveli uurimisel, on vene hordid rünnanud meid 72 korda, selle liisaks on sakalased meid mitmel korral ära andnud. Üks kraandaine on mul meele: seda kuulsin ise, poisikesena ja 1943 elunes meelde - kui Vabadussõja algusel 28. nov. (võibolla ka päev hiljem) Harjo linna Saksa komandant ütles mu isale, et "leppime kokku bolshevitkudega, et nad meid ära ei võnda, kui 30. nov. - kuid niisug teadid seda varem ja me veel näitame neile!" Paistab, et selle tees pidi midagi olema, sest mõni päev enne seda uputasid saksa sõjaväelased suure osa oma laskemoonast ja sõjaväerüstusest Harjo jõkke ja vabrikute kantslitesse, et vaid eestlased seda kätte ei saaks. Meie poisikesed juhatamine need hiljem eesti sõjaväelastele kätte - ei tea, kui palju sellest oli tarvituskõlvuline. Ja me kõik teame Hitleri ja Stalini lepinguid, paremini tuntud Ribbentrop-Holotovi lepingu all.

Kellele me siis loodaksime? USA on vest olnud meie parim eestkohtja - kuid praegune valitsus eesotsas viiskomisister (Sec. of State) Kissingeriga ei ole eriti Eesti-sõbralik. Takslased, kui suureks Lõhne-Euroopa riik, kes ise meid ära andsid, ei ole kunagi kantsleri või presidendid või mõne riigipea suust kuulda lasknud, et Balti riikidele peab nende iseseisvuse tagasi andma. Ja kui see ka mõnesugusel viisil juhtuks, siis takslased nad meid jälle enesele. Kanadas, kus elame, on Üks ainus peaministritest - J. Diefenbaker - seda küsimust püüdnud ja kord sellele ühendatud Rahvaste Organisatsiooni Sidukoolekul N. Vene esindaja koosolekult lahkuma püüdnud. Meie praegune peaminister kehtib õku - mis sellest rääkida, kui midagi teha ei saa. Tä laci meil kaks: teatav oia ilma kensuilita ning kinnitas selle alles enne viimaseid valimisi.

Meie kindim abi ja meie suurim vabrtus, mis meil on, on iga meie noor - kes senini ja vist mitte varsti või ka kunagi ei sule täiesti teiste rahvastega - j. Meie ise. Meie noored on iga aastaga - võiks öelda, iga päevaga - muutunud teadlikumateks rahvuslasteks: seda näeme

siin. Montrealis, Torontos, Rootsis ja USA's, Austraalias, isalpool. Meie teame, et nad on rohkem kui võimelised ja tahtelised edasi viima meie võitlust ja asendama meid vanemaid meie ühisele eesmärgile rühkima. Samuti on meie lootus meie kodumaal olev noorus - kui neil vaid võimalusi avaneks.

Meie seas on olnud suuri eestlasi, kes oma eluaja on pühendanud Eestile, mitte ainult poliitikuid ja sõjamehi, kelledest paljud on selle eest oma elu saanud; vaid ka teisi võitlejaid: kirjanikke ja teadlasi, kes nagu Tamsaare ja M. Under (viimane elab veel praesugi) võrreldavad on Nobeli auhinnatud kirjanikena, teadlasi, kes vaatamata meie väikele arvule on hulgaliselt välja paistnud, kõikidel aladel, isalpool maailmas. Me teame, et 22 aastaga, n.ä. vabadusaastatel, meie jõudsin hariduslikult maailma riikide tippude hulka, olles juba 30-datel aastatel esinaks - võrreldes rahva arvu ülikooliharidusega inimestega.

Teine suure relv, mida peaks kasutama, on meie keele alalhoidmine: sellel on lõpumatult suur tähtsus, kui kaob keel, kaob rahvas. Samuti peaks pöörama oma kodumaal ja tema saatuse kohta võimalikult palju informatsiooni levitada, aga me teame kui raske on siin pääseda oma kirjutustega ajalehtedesse ja ajakirjandusse - kõige paremine teavad need, kes seda on pöödnud teha.

Ühte asja peaks kõik meeles pidama: et Eesti Vabariik eksisteerib, on ajutiselt okupeeritud Nõukokude Vene hordide poolt ja et ükskord võidak siis mingi meie eestlased saavad kodumaal jälle tegutseda pere-meestena. Juured mida meie eestlaste poolt on istutatud ja seemned külvatud, mis kasvavad ja olid siinseid kui meie sealt lahkuma pidime, kannavad siis vilja tulevastele põlvadele, kes seal vabadust ja kodumaal ilu nautida võivad.

Elu N. Venes on vilets ja võib juhtuda lagunemine rahva hulgas, kes oma elukorras teadlikumaks on muutumas. Meie südamest ei tchi lootus kunagi kustuda ja loodame, et mõnigi meist, siinoliijat, seda veel näeb. Mul on meeles Ühe sõbra ütetus: kauneim muusika mu kõrvadele on vene viilide sahin, mis tagasi Venemaa poole astuvad. Nii kaua kui mäletan rippus minu laukodus seinale meile hästitutud Fr. Kreuzwaldi pilt - meie peame nüüd seisma nagu tema sellel pildil, n kõrga päikesetõusu poole, lootuses: KAUGELT NÄEN KODU KASVAMA3....

P. Halvet

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

TÄHELEPANU I

Ühislend Baltimore II Eesti Päävedele väljub 4. juuli õhtul kell 11.59 Vancouveri lennuväljalt. Lend toimub üle Montreali ja Bostoni ja lennuk saabub Baltimore lennuväljal esmaspäeval 5. juulil kell 1.29 p.l. Baltimore lennuväljal on 10 siili kaususel kesklinnaast ja tuleb arvestada 30 minutiga liinasiiduks.

Tagasiõidu aeg tuleb isal sõitjal ise korraldada, kas Delta lennuliiniga üle Montreali või Allegheny lennuliiniga üle Toronto, ning sealt siis C.P. Air lennuliiniga tagasi Vancouverisse. Siidu aeg on isal oma määrata. Edasi-tagasi lend maksab \$359.00, millele võib lisanduda hinnatõus 8% ulatuses. Kui keegi soovib tagasiõidul Montrealis või Torontos peatuse teha, siis maksab \$60.00 (T) või \$70.00 (M) rohkem. Piletite hind tuleb tasuda hiljemalt 15. maiks s.a. Tehekid palutakse välja kirjutada Canadian Pacific Air linele ja saata Tomas Mellise kätte 1105 - 2020 Fullerton Ave., North Vancouver, V7P 3G3.